

ФУНКЦИОНАЛНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА МЯРАТА НА ПРАВОТО

доц. д-р Светла Кънева

Университет за национално и световно стопанство

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE MEASURE OF LAW

Assoc. Prof. Svetla Kaneva

Abstract: *This article argues that legal measure removes and specifies the original meaning to the content of law. The quantitative-qualitative content of law embodied in rights, duties, commandments prohibitions, imperatives indicates the type and extent of legal authority of subjects in the distribution and exchange of goods within the legal system. It reflects the principles of expediency and legality. Covers the mechanism of legal regulation.*

Keywords: *measure of right, content of right, principle of reasonableness and legality.*

Увод

Правната мяра като фундаментално понятие на общата теория на правото е носител на съдържанието на правото. Тя е дефинитивно свойство, чрез което се определя по вид и обем правната власт за субектите, с определено правно качество в разпределението и обмена на полезността на благата. Тя осъществява прехода от идеално към реално, от метафизично към справедливо и оправдано оптимално разпределение ползата от благата между субектите. Основната и функция да предпише и приведе отношенията и фактите от действителността в съответствие с правнопредписаното и с правнодължимото.

Към правото като Философско-социологическа система и към нейното съдържателно свойство правната мяра е обоснован правно-феноменологичен подход. Правният смисъл се конкретизира и сменя в мярата на правото, която осъществява трансформацията от дължимост, идеалност към конкретика за индивидуалното съзнание на субектите. Разгледана в отношението си към благата на правото, тя е повеля изискване на обективното правото, насочено откъм предмета (благата) и откъм субектите. Към благата сочи количествено-качествената отмерена власт в разпределението и обмена на ползата от благата. С оглед субектите задава условията на реда на правото в техния обем, които предполагат съответното правно качество. Атрибутивно правно свойство мярата на правото определя измеренията на волята по вид и обем. Закономерно изразява съдържанието на правото като определя какво – права, задължения, заповеди, забрани и в какъв обем, принадлежи на всяка от страните в съответното правно качество. Мярата на правото отразява действителна феноменология – социална, етична и нормативна, чрез която отмерва обема свобода за субектите на правото [4].

Съдържание на правната мяра

Мярата на правото не представлява съдържанието на правните позиции (собственик, гражданин), а в обема на съдържанието на позицията, свързано с правното качество на страната, съответно на двете страни. Правната мяра като свойство на правото има два аспекта. Единият е свързан с обема на правните позиции, зададен във формите на дължимост чрез права, задължения, заповеди, забрани върху блага, мярата на правото е изведена в съдържателния елемент на правния ред. Тя очертава вида и обема правна власт на субектите с оглед ползването, потребяване, придобиване на благо предвид спецификата му. Представлява модел, образец, чието следване е дължимо. Другата и функционална характеристика е че тя е мерило, критерий, според който се преценява съответствието между регулирано и регулатор.

Основна функция и обективно свойство на мярата на правото като понятие на Общата теория на правото е да разпределя и задава правните възможности над благата между субектите на правото. Преди да регулира[1], правото разпределя, отмерва чрез правни качества и позиции. Като ценностно-социологическо явление правото първо обосновава, задава и после задължава[8]. Тази теоретична постановка е продължение на разбирането за философската субстанция на правния смисъл, според който правото в първо приближение е антиавторитарно, самото то е благо. Изпълнявайки изискването за баланс и правовост в разпределителните и разменни отношения, мярата на правото съдържа полезен практически смисъл и изгражда зависимости, по силата на които лицата си дължат блага, действия, постъпки[3]. Функцията на правната мяра като съдържателно фундаментално свойство на правото върви в две посоки. На първо място търси правна същност, правовост в съответствие със екзистенциални зависимости между хората в режим на съобщност, дали код на позиция по повод блага, осмислена като благо за мен и защитима като такава[6]. В този смисъл мярата на правото е синоним на правовост, сочи намерения смисъл на разумност, оправданост, съразмерност в разпределението и обмяна на благата, които правото задава чрез формите на дължимото. В този план мярата на правото е синоним на социално селектиран и ангажиран ред, който носи единния правен смисъл да защитава и разпределя благата, има за първо и последно основание човекът. Мярата на правото доизгражда способността на правото да осмисля, да важи и да обвързва[6]. Тя е името на обединяващото трето, което балансира и отмерва противоположните позиции на субектите по повод благата на правото. Мярата на правото съдържа колективната социална практика, изведена и заложена чрез онзи смисъл на нещата, който е присъщ на социалната им природа – да са продукт на зависимости и да пораджат зависимости. В правната мяра са заложени общи формули, подсказани и извлечени от опита, отразяват справедливо, разумно, оправдано, оптимално съразмерно разпределение на благата в правната система от обективното право. Нейната институционализация, отмерване чрез позитивното право и насочване към индивидуалното съзнание на субектите я превръща в регулативен принцип, отмерващ дължимото съдържание чрез правната власт на субектите към благата на правото.

Втората функционална задача на правната мяра в теорията на правото е свързан със свойството нормосъобразност и чрез нея – правовост. Мярата на правото съдържа конкретизация на допустимото поведение на субектите чрез обема правни средства. Отмерва в правен обем действия, постъпки, зависимости към благата, превърнати в отношения на дължимост, насочени към индивидуалното съзнание на субектите. Мярата на правото се наслажда върху индивидуалното съзнание на субектите и е израз на избирателно и заинтересовано отношение на правния ред към изведени обек-

тивни зависимостите между субектите в разпределението и обmena на блага. Правнодължимото добавено в обема на права, задължения, заповеди, забрани ги осмисля по свой начин, за да преобразува съществуващата действителност съобразно потребности и средства, както и границите за допустимост на тяхното постигане. Тук функцията на правната мяра е да допълни и конкретизира взаимодействието между хората във формите и обема на правнодължимото поведение.

Мярата на правото осъществява изискването за правна целесъобразност

Мярата на правото е насочена винаги към определена цел на или в правото, защото целта е носител на благо. Без значение е дали ще отнесем целта към нормативните или ненормативни регулатори, тя винаги съществува в правото и в неговите проявни форми, в измеренията на мярата на правото. Дефинитивно свойство на правото, не само на нормите, целта е абсолютна характеристика на правото като социален регулатор. Няма безцелни норми, принципи, субективни права, заповеди, задължения.

С оглед функциите на правото да отмерва, теоретичната обосновка на правната мяра е зададена от изискването и принципа за целесъобразност. Свойството на правото и на неговите части да служи като интелектуално средство/ отношение към постигане на желан, предписан от правото резултат[7], целесъобразността е свойство на правната система. Присъства в правните принципи, които ръководят смислово полагането на нормите, правата, задълженията, забраните. Изгражда и правния интерес, който сочи селектираното отношението на реда – допуска, недопуска, забранява, позволява – вложено в изисквания за субектите с оглед правнозначимите блага. Мярата на правото която следва и конкретизира правния интерес е целесъобразна също. Целесъобразността изпълва всички измеренията на правната мяра, съдържа се в субективни права, юридически задължения, заповеди, забрани.

Целесъобразността като понятие в правната система се родее с целеопределяемост. Ако правният интерес е скрит, имплицитен и е целеопределяем, то мярата на правото е целеопределена, съдържа отмерена правна конкретизация на обема правна власт с оглед характера и защитата на благата от реда на правото. Епохата на кодификациите изисква целеопределяемост на правото. Тя се свързва не само с изричното извеждане на смисловите начала на правото, на правните принципи. Те не са достатъчни да възворят и защитят в конкретика благата и реда. Усиления законодателен процес налага директно отмерване с правни средства в законови и подзаконови актове чрез субективни права, юридически задължения, правни забрани, заповеди. Те са измеренията на правната мяра и са винаги положително насочени. Предписват и отмерват волята в правото, изведена от обществото и държавата към отделната личност и обратно. В едни случаи правото пряко чрез обема мяра на субективни права предписва целесъобразни действия и постъпки и в този смисъл е поливаринатна[5]. В други случаи за явления и процеси, които са нецелесъобразни, правната мяра е парираща, ограничаваща правното действие. При наличие на правонарушения (обществено-опасни действия и постъпки) мярата на правото отмерва с правни забрани и задължения, така ограничава произвола на волята/свободата и налага форми на изисквано или наложено поведение. Волята тук е изведена като мяра на принудително въздействие, при което „специфичното колко“ е зададено от белезите на неправомерното поведение. И в двата в случая при отношения на координация и субординация, мярата на правото изпълнява изискването за целесъобразност и законност. Не е индеферентна към изискването за правост и законност и към прескачането на границата на отмерените варианти за допустимо поведение.

Мярата на правото изпълнява изискването за законосъобразност

Функцията на правната мяра е променяща действителността, тя е най-близо до социалната реалност. Израз на типизирани и селектирани свойства на отношения, процеси и зависимости, мярата на правото доказва че произтича от съществуващото и в него намира своята опора[6]. Трансформирането на съществуващо в дължимо е конкретизирано в изискването за законност в поведението на субектите на правото. Принципа за законност се детайлизира в съдържанието на правото, което се носи от мярата на правото. Законността е нормативноорганизирана и конкретизирана в юридически актове, заедно с другите средства и способности за правно регулиране (права, задължения, забрани) [4]. Мярата на правото съдържа дължимото или възможното поведение, което правния ред предписва за субектите.

В субстанцията си на дължимо правната мяра е този еталон, който отмерва и конкретизира волята в правото. Тя е пресечена точка на всички линии, по които се движи отношението на правото към личността и на личността към обществото и държавата. Тя очертава вида и обема на правнорегулативни средства на субектите на правото по повод благата, задава регулативното действие на правото. Измерител на волята[7], мярата на правото покрива количеството присъщо на едно правно качество, проектира се в специфично-правни действия, зададени от позитивното право. Правноотмерената власт над благата, зададена от реда на правото към субектите е включена в юридическите актове. Мярата на правото предполага целесъобразността на действия и постъпки, включени в регулативните средства на правото в съответния обем. Волята – цел като свойство и качество на правната система дава израз на понятието целесъобразност. Целесъобразността на действия и постъпки, зададени чрез отмерен обем правна власт върху благата на правната система, се съдържа в понятието законосъобразност и законност. Двете понятия засягат функционирането на правото и се снемат в същността на правната мяра. Ако се конкурират или си противоречат[6], по-тясното понятие законност има приоритет, особено в динамичната правна система[2]. Целесъобразността има посока на движение отвътре навън, но законосъобразността/ законността отвън навътре или от предмета на въздействие – отношения, факти, процеси – към закона (нормата) конкретизирана с правнорегулативни средства в мярата на правото. Правната мяра покрива формално-регулативното действие на правото чрез понятието законност.

Като социално-юридическо понятие, законността има за своя опора законът в широк смисъл като предписание и норма за поведение, а той изхожда от държавата и се обезпечава с принудителни правни средства[7]. Обема правна власт за субектите, който правния ред им предписва или допуска в разпределението и обмена на благата, са съдържанието на правната мяра. Тя е изведена и конкретизирана чрез изискването за законност/за обем правна мяра от реда към поведението на субектите. Спазването на правнорегулативните изисквания, изведени в дължими средства на правото са специфични правни условия и предпоставка за правостта[8].

Регулативен принцип на правната система, законността трябва да определи и зададе намерената правнорегулативна мяра на обществените отношения, факти и процеси във формите на правото. В законността се съотнасят три компонента: общественият ред, правото и държавата[7]. Законността (правната законосъобразност) е пътя за изменение на социалната действителност, за да има съответствие между типизирани и избрани свойства на реалните отношения, явления и процеси и нормативно предписаните от правото характеристики, при които се следва върховенството на закона. Трансформация на действителността от съществуващо в дължимо през поня-

тието законност като принцип на правото и държавата преминава във формите на правнорегулативните средства за субектите на правото. Основната функционална задача на правната мяра в правната система е да изведе, селектира и трансформира в дължимо социалното в правно и законово. Обобщава се нейната роля на свръхутилитарна ценност [4] за правото и правната система и като правополагане и като юриспруденция.

Понятието законност е обвързано с държавата и законите. Преди това съдържа значимостта на благата, изведените зависимости между тях за субекта и необходимост от организация и правно отмерване чрез формите на правнодължимото съобразно с действащата правна система. Значим елемент от законността на правото, която се съдържа в правната мяра като свойство на правната система, е социалността, заинтересоваността и правната съизмеримост на обществените отношения, процеси, факти и явления, които са предмет на правно регулиране. Тези характеристики задават и същността на правната мяра която сменя изискването за правовост. Социалността покрива всички отношения в правото, тя присъства в интересите, отразява се в мярата на правото. Заинтересоваността и съизмеримостта вървят заедно и се разглеждат като синоними, но са различни свойства, които взаимно се предполагат. Заинтересоваността на правната мяра е свързана с оценката за значимостта на обекта за субекта както и пътя за задоволяване потребности и интереси в рамките на социума. Заинтересоваността като част от изискването на законността е основна характеристика на правната мяра защото кореспондира с регулативна функция на правото да поддържа реда като разпределя полезността на благата между субектите. Съизмеримостта на законността предполага съответствие между обществен закон или закон на обществото с характеристиките и изискванията които им предписва юридическия акт.

Считан за творение на буржоазно-демократичните революции, стожер на романо-германската правна система, законът е юридически акт, който е основа на законността. Чрез него правната мяра очертава своя качествено-количествен израз в правомощията на субектите като съдържателно свойство на правото, чрез него тя е модел на социалната действителност. Правната мяра на права, задължения, забрани е модел на дължимо или възможно поведение, което трябва да отмери и разпредели правната власт между субектите, тук тя е функция на реда да бъде. Едновременно законността е закон на обществото, в което съществува право и в което действат юридически закони и в което има правна система. Състояние на обществените отношения, законността чрез мярата на правото е преценка относно това дали има или няма съответствие между реда, съществуващ в обществото и дължимото чрез правнорегулативни способности на законите, подзаконовите норми, установени от държавата с действаща правна система. Законността чрез мярата на правото е синоним на ефективност. Това положение е валидно и когато субект на законосъобразна и незаконосъобразна дейност са недържавни органи, а отделни индивидуални или колективни субекти на правото. Преценката на компетентните органи за поведението на субектите е преценка за нормосъобразност, спазване на съдържанието на правнорегулативните средства на правото, изпълняване еталона на мярата на правото в тяхното поведение.

Философскосоциологическата обосновка на правото разглежда правната мярата в широк смисъл като синоним на правовост на правната система, а в тесен теоретично-догматичен смисъл е синоним на законосъобразност и нормосъобразност на поведението на субектите. Нормосъобразността е модел, чрез които мярата на правото се установява и конкретизира в конкретните средства, които служат на целта на правото, на правната система, на целта на група, вид обществени отношения. Предвид об-

щотеоретичното осмисляна на мярата на правото с функцията и в правната система анализираме понятието като задаване и конкретизиране на съдържанието на правото в правнорегулативни средства при създаване/полагане на правото. Осъществява се снемане на абстрактността на нормата и конкретизиране интересите и обстоятелствата на субектите. Мярата на правото задава правни възможности за субектите с оглед правното им качество чрез права, задължения, заповеди забрани, императиви. Извеждат се и другите елементи в механизма на правно регулиране, наред с правните норми. Нормите не изчерпват свойството нормативност, дължимост, отмереност, разпределящо-регулативна функция на правото. Мярата на правото като съдържателна субстанция на правото надхвърля нормативното в правото, покрива всяка правна форма и проява.

Заключение

Мярата на правото като понятие на общата теория на правото следва спецификата на обществените отношения, съдържа предзададен и зависещ от човека правен смисъл. Основната и характеристика е променяща действителността, като следва и конкретизира правния смисъл на системата или за група обществени отношения. Снема философско-социалното, оправдано, разумно балансирано съдържание на правото към конкретизиран обем права, задължения заповеди забрани, правни императиви за субектите. Съдържа в себе си принципите за целесъобразност и законосъобразност, законност в процеса на полагане и осъществяване на правото. Фундаментално качество на правото, мярата на правото участва в цялостния механизъм на правно регулиране.

Литература

1. Дачев, Л. Юридически дискурс. Русе, 2004.
2. Колев, Т. Теория на правото. С., 2015.
3. Милкова, Д. Юридическа техника. С., 2002.
4. Михайлова, М. Правото-смисъл, сянка, противоположности. С., 2001.
5. Михайлова, М., Теория на правото. С., 1996.
6. Михайлова, М. Правото – воля, субективно, нормативно, социално. С., 1993.
7. Михайлова, М. Цел и целесъобразност в правото. С., 1983.
8. Радев, Д. Онтология на правото. Пловдив, 2009.